

Hoe de Leeuwarders aan hun scheldnaam 'Galgenlappers' zijn gekomen

(Vrije bewerking door Jan Faber (HCL) van een oorspronkelijke overlevering door Johan Winkler (1840-1916); gepubliceerd in: H. Burger, 'Avondrood', Assen, 1944)

Sedert jaar en dag dragen de Leeuwarders de spotnaam van 'galgelappers'. Eigenlijk waren ze wel twee spotnamen rijk. Ze werden namelijk ook wel 'speknekken' genoemd. Een speknek is een bijnaam voor een welgesteld en lichamelijk ook zeer welvarend ogend man, wiens gladgeschoren nek als het ware glimt als was het vetspek, inclusief de plooiën van een dikke, onderhuidse vetlaag. Maar deze aanduiding voor een ouderwetse, dikke, kwabbige inwoner van Leeuwarden is langzamerhand verdrongen door die van 'galgelapper'.

Hoe de Leeuwarders aan de spotnaam 'galgelappers' gekomen zijn, zal hieronder uitvoerig worden beschreven, en wel - voor de verandering - in de dagelijkse spreektaal: Ut Liwwadders!

Mutte jum'es luustere! Dan sa'k jum fertelle, hoe 't de Liwwadders an har bijnaam fan 'galgelappers' komen binne. Eertieds hadden alle steden in Friesland, en oek de groatere dorpen daar 't rechthuis fan 'e grietenij ston, it recht fan galg en rad, sô as dat toen hiette. Met andere woarden: in die plakken mochten en moesten kriminelen, moardenaars, branstichters en andersoartig gespuus, foar sôver a't se daar, of in 'e onderhoarichhied fan die plakken hun misdaden begaan hadden, oek ophongen wudde an'e galg.

Later, toen Liwwadden in 't plak fan Staveren de hoofdstad fan Friesland wudden was en ut regeer over Friesland hoe langer hoe meer in één han raakt was en op'n gegeven moment in Liwwadden setelde, toen houldde dat fan'e een op'e ander dag op. Toen moesten alle kriminelen, die 't in Friesland oppakt en tot'e doad feroardeeld wudden, in Liwwadden an'e galg knoopt wudde. Ut proveansiebestuur liet an alle steden en andere groatere plakken die 't ut recht fan galg en rad hadden wete, dat as d'r een moardenaar of andere krimineel snapt en feroardeeld was om te hangen, dat die dan naar Liwwadden opstuurd wudde moest, sô dat 'ie daar dan ophongen wudde kon. Se moesten de man dan mar goêd in 'e boeien slagen met een paar burgerwachten of feldwachters in 't Liwwadder trekskip sette en d'r een briefke bij doên fan wat'r deen had en wat'r met'em gebeure moest. Dan suuden de Liwwadders ut saakje ferder wel afhandele. Nou, je kenne begriepen dat dat de mênzen in die kleinere plakken fanselfsprekend lang niet an ston! Kiek! Jum mutte begriepen, dat 'r deur de bank nomen niet so feul in die gatten te beleven viel, en wat wa'd'r foar de broadoadige afwisseling nou niet leuker dan sô'n ophangspektakel! Mar ja, wat kenne je d'r vedder an doên, hé? Ut laaste woord leit toch altieten bij ut gesag. Die Liwwadders hadden toch mar weer mooi gratis en fergeefs een soad wille deur die nije maatregel en daarbij oek nog een soad foardeel. So bliekt mar weer dat de duuvel altieten mar weer op'e groate bult skiet.

Destieds wudde de merkt in Liwwadden nog op saterdag houden en niet sôas teugenwoordig op vrijdag. En op sô'n merktdag wudde der as fan ouds ophongen, branmerkt, geeselt en tepronkset. Want kiek, op sô'n merktdag, dan was 't altied een kommen en gaan fan boerefolk in 'e stad, die daar sô wie sô weze moesten foar hun

handel en hun weeklikse boadskappen. Oek kwammen d'r dan altied een soad sensaasiesoekers naar de stad om onder 't genot van een mingel bier fan eksekuusies te genieten. Sô had de Liwwadder galg it fan tied tot tied erg druk. Smoardruk! Der gong bijna gien saterdag foarbij of de beul moest wel in't spier. Mar alles wat'n soad bruukt wud, sliet oppenduur oek! Na ferloop fan tied had de galg feul fan sien oarspronkelijke glâns ferloaren, dat op'n gegeven moment moest en suu d'r een nijeneen komme. Mar ja, wie sien knip moest daar eigeluks foor kreune? Daar wrong'em de skuun even! De Liwwadders seiden: 'Alles goêd en wel! As d'r nou allenig mar Liwwadders an ophongen wudden, dan was ut oans eigen galg en dan moesten wij em oek allenig onderhouwe of fernije. Mar nou oek al dat boerefolk d'r an ophongen wud, suuden wij ut niet meer as billik f iene dat oek sij hun steenstsje d'r an bijdrage. 't Suu wat moais weze! Wij oans skeel betale an ut onderhoud, en die boeren d'r mar lekker gratis an bungele! Mar sô binne wij niet troud! Dokke salle jum! De mênsen fan buten de stad fonnen dat die speknekkers mar even wat delbedzje moesten en sloegen de Liwwadders met de noadige argumentaasjes om'e oren: 'Jum hewwe naast alle lol oek nog'es alle foardelen fan 'e ophangerij, mar wat sien wij d'r in oanze woanplakken op'e hei en op'e klei eigeluks fan? Niet'n soademieter! En die Liwwadder krante kanne wij oek niet leze! Dat hewwe wij in'e feenderijen en achter de koeiestutten nooit leerd! Daarom fiene wij dat jum de galg oek mar onderhouwe mutte of, as't noadig is, d'r een nijeneen make late! Want danksij oanze kriminelen skeure jumme jum de buusen uut en wurde daarbij oek nog'es slapende riek!

Het Blokhuis met schavot te Leeuwarden. Aquarel vervaardigd door Hendrik Wenzel in 1783 tijdens een verbouwing. Collectie Fries Museum.

Nou, je kanne je wel foorstelle dat na deze niks an duudelihied te wênsen overlattende woarden foar de Liwwadders de rapen goêd gaar waren en dat dat een soad gesoademieter teweegbrocht! Hiemel en aarde wudde bewogen, om senten fan'e proveansie los te krijen. Mar om't een boerekop deurgaans wat harder is dan een stadshasses - sô is dat nou eenmaal en sô het dat oek altieten weest - lieten de Liwwadders de saak, sô a't se dat met sôfeul dingen deden, uiteinlik mar sloere. As't dan niet sô ken as't mut, dan mut ut mar sô as't ken! En sô min sag die galg d'r nou oek weer niet uut. Met'n bitsje geluk kanne we d'r nog jaren met uut'e fuuten en kanne d'r nog heel wat boereskurken met naar hun skepper sturd wudde.

Sô gongen d'r jaren foorbij, totdat op'n kwaai dag om kestied hene een Dokkumer kleermaker totaal deur 't lint gong na de sofeulste ruzie met sien wief. Dat wief was niet om uut te staan! Een honnekop was't! Wat'ie arme stakker oek deed, ut was nooit goêd! Ut mêns sangerde en klaagde altieten en op alle slakken wudde wel een pon sout leit. Om kort om'e bocht te gaan was't su, dat op'n avend an'e etestafel d'r weer bekfechterij ontston omdat'ie krekt twee minuten te laat tuus komen was. De ruzie liep sô uut'e han, dat sien wief em op'n gegeven moment de eapelpanne foar de hasses goaide. Nou, ut was al avend en aadenacht, mar hij sag ut suver licht wudden! Sô hard kwam die klap an! Hij suuzebolde d'r van. Toen wudde't em wit foar de ogen en hij greep ut striekiezer en beukte daar met op sien wief in, net sô lang tot se gien krimp meer gaf. Ut was em anders niet an te siên, maar op dat moment leek ut de duuvel in hoogst eigen persoan wel. Alle argewaasies van de bijna twintig jaar voortslepene echtelike ellende reageerde die op sien wief af. Hij bleef d'r mar op in beuken, totdat'ie op'n gegeven moment - sô moêd as'n hon - deur de stadsmajoor en'n stel sworn wakers fan sien wief aftrokken wudde. Buufre boven had naamlik alarm slagen toen bij har de kopkes en skutteltsies bekâns fan'e tafel af denderden. Sô gong et'r om fut! Ut ielige mantsje wudde deur de sterk arm in'e boeien slagen en de andere morges met ut trekskip naar Liwadden affoerd, waar d'r in afwachting fan sien berechting deur et Hof fan Friesland op ut blokhuus fastsetten wudde. Sien emosjonele ferweer fon echter in'e oaren fan'e rechter gien greintsje weerklank. Een wief doadslaen, dat deed'n je gewoan niet! Een best pak op'e bealg was nog tot daar an toe, mar har ut leven benimme, daar paste in'e ogen fan'e rechter mar een straf foar: de doadstraf!

Op'n saterdagmiddag om twaalf uur suu d'r ophongen wudde, mar eerst kreeg'ie nog sien galgemaal. Want et was gebruuklik dat mênsen die't ophongen wudden, uutkieze mochten wat se as laaste ete wuden. En wat se dan lekker fonnen, dat kregen se dan oek. Nou, deze man koas foar kiep met wuttels en andiewie, en met'n bak appelsmots na. En daar hoarde fansels oek 'n lekker slobberwientsje en een goudse piep bij. Nou, hij liet't em goêd smake, want ut was fansels de laaste keer. Tefreden boerend en lurkend an sien piep liet'r em na't eten naar't skavot affoere. Kort na't er an sien beul foarsteld was, deed de doemenie nog'n hartelik woardsje, waarna't er fraagd wudde ô't er nog wat te sêggen had.

Toen'r daar sô ston onder 'e galg en de beulsknecht de ladder al klaar sette en de burgemeester met de froedsmannen om'em heene stonnen, keek'r es naar boven, naar de galg waar d'r sô meteen an hange suu. En toen wudde't em skienbaar te machtig en hij skudde sien hoofd. Sichtbaar aandeem richte hij ut woord tot de foorname heren fan't stadsbestuur: 'Heeren fan 'e stad fan Liwwadden! Dat ik hier ophongen wudde sal, dat is nog tot daar an toe. Daar sal je mij niet over seuren hore.

Ik hew dat ferdiend en daar mut ik mar met lewe. Mar (onderwielens naar boven kiekende) dat ik nou an sô'n skunnige, an soo'n rotterige galge hange mut, dat gaat mie an't hart. Ik bin 'n fatsoendelik burgemanskien uut Dokkum, en dat nou uutgerekend ik an soo'n wrak, onooglijk ding bungele mut! Ut spiet mij da'k ut sêgge mut, heren, mar daar skiet mij 't gemoed even fan fol.

Kiek! Ik hew in mien leven feul fan Liwwadden sêggen heard, dat it sô'n mooie stad weze suu en dat'r sukke mooie groate huzen stonnen. D'r suuden oek skitterende wieven woane. Alles lieke deftig, knap en kreas. Mar die suterige galg is een skande foor de hele stad. Ja, selfs foor de proveansie! Jum mutte jum diep skame! Dat wuu'k mar even seit hewwe!

Mar oanze ouwe granaat kon klage en klieme, hoog of laag springe, et gaf 'm gien soademieter. Hange suu'der! Nog gien twee minuten later bungelde'r an't dwarshout fan'e galg en wudde d'r in afwachting fan sien laaste stuuptrekkingen al vast een doadkist de trap fan't skavot opsjouwd om't liek sô gau mogelijk met peerd en wagen naar't Misdadigerskerkhof an'e Tweebaksmerk affoere te laten.

Toen't hele karwei uiteindlik achter de rug was, sei de presiderende burgemeester fan Liwwadden teugen de aanwezige leden fan'e froedskap: "Luuster'es! Die Dokkumer kleermaker had wel geliek! Ik wuu't niet sêgge waar die nog bij was, mar hij het eigeluks niks te feul seit! Oanze galg siet'r inderdaad niet uut! En daar mut broadnoadig ferandering in komme, anders staan we straks in heel Friesland foor gladioal. Wij binne 't an'e eer en an'e goeie naam fan oanze stad ferplicht om hier sô gau mogelijk in te foorsien. En suu d'r gien gloednige galg fan af kanne, dan mutte wij de ouwe mar weer oplappe. En sô wudde 't uiteindelik oek besloten. De stads timmerman kapte de rotte plekken fut en sette daar nije stukken foor in't plak. De galg wudde nog wat ekstra bespikerd en gladskuurd en de skilder gaf 'm een mooi road kleurke, sôdat'ie weer glom as'n keutel in'e maneskien: een juweeltsje en een aanwinst foor de stad Liwwadden!

Mar ja, buuten de stad liepen de mênzen niet echt fan trots naast'e skuunen. Omdat de Liwwadders sô broadsuunig waren, dat se't niet over't hart ferkrije konnen om foor éen keer een ekstra greep in'e stadskas te doên, binne ze tot op'e dag fan vandaag uutsolden foor galgelappers, en se salle deze naam oek wel nooit weer kwiet wudde. In elk gefal niet sô lang Liwwadden nog bestaat en sô lang d'r nog Liwwadders rondlope. We salle mar hope dat dat nog duzenden jaren dure sal!